

Споделено
Shared Experience

ТЕОРИЯТА НА ПРОФЕСОР РУВЕН ФОЙЕРЩАЙН И ПРОИЗТИЧАЩИТЕ ОТ НЕЯ ИНСТРУМЕНТИ ЗА СТИМУЛИРАНЕ НА КОГНИТИВНОТО РАЗВИТИЕ

Женя Милушева
8 СОУ „Васил Левски“

Резюме. Проф. Рувен Фойерщайн е световноизвестен когнитивен психолог, работещ най-често с деца, които проявяват дефицитни знания и умения вкъщи, в детската градина или в училище. Основните идеи на развитата от него теория са възможността за структурна когнитивна променливост и необходимостта от медиран обучителен опит.

Ежегодно проф. Фойерщайн организира летен семинар за специалисти от цял свят. Всеки участник преминава обучение за работа с някоя от програмите на проф. Рувен Фойерщайн – за диагностика (LPAD – Learning Potential Assessment Device) или за интервенция (IE – Instrumental Enrichment).

В сферата на образованието теорията и инструментите са приложими за допълнителна подкрепа на надарени ученици, за работа с деца със специални образователни потребности, при културна депривация на деца, за интеграция на деца с различен произход. Понякога се използват и при деца с нормално развитие.

Keywords: Reuven Feuerstein, mediated, learning, experience

И това лято в Париж се проведе ежегодният тридесет и трети поред летен семинар за обучение на специалисти от цял свят на базата на теорията на проф. Рувен Фойерщайн. В него взеха участие над двеста педагози, психолози, специални педагози от 36 държави. Имах възможност чрез финансиране по програма „Коменски“ да присъствам на събитието. Бяха представени инструментите, разработени от проф. Фойерщайн, за работа с деца и възрастни за развитие на интелекта.

Професор Рувен Фойерщайн е роден на 21 август 1921 г. в Румъния. Той е едно от деветте деца на уважавано еврейско семейство. Записва Учителския институт в Букурещ. За да спаси живота си по време на Втората световна война, емигрира в Израел, преди да получи степен по психология. Започва да организира семинари за обучение на учители в Йерусалим. Продължава образованието си през 1949 г. в Женева. Започва да се интересува от идеите и

посещава лекциите на Карл Ясперс, Карл Юнг и Леополд Сонди. Под ръководството на Жан Пиаже и Андре Рей завършва степен по „Обща и клинична психология“. През 1970 г. Рувен Фойерщайн защитава докторантура в един от най-старите университети в Европа – парижката Сорбона.

През 1970 г. проф. Фойерщайн е назначен за преподавател в университета „Бар Илан“, където по-късно получава приза „Почетен професор“. През 1978 г., като преподавател към Вандербилтския университет, започва да изнася редица лекции и семинари в САЩ. През 1980 и 1981 г. е гостуващ професор във Факултета по психология към Йейлския университет. Там за първи път представя теорията си за структурната когнитивна променливост и медиирания обучителен опит, както и разработените от него инструменти за диагностика и терапия. В средата на осемдесетте години на XX век Рувен Фойерщайн е поканен да работи с индианските народи чероки и навахо като консултант и терапевт към научноизследователския и образователен институт „Смитсонов“ в САЩ.

Проф. Фойерщайн има редица международни отличия. Награден е като почетен възпитаник на Университета в Женева. Получава Златни медали на областите Невер и Екс ле Бен във Франция. Също така е носител на френската правителствена награда кавалер на френския „Орден на академичните палми“. Почетен член е на университета „Диего Порталес“ в Сантяго, Чили. Има почетно звание „Доктор хонорис кауза“ от Университета в Торино, Италия, и от университета „Бабеш-Боляи“ в Клуж, Румъния. Награден е със Сребърен медал от университета „Чарлз“ в Прага, Чехия.

Рувен Фойерщайн има четири деца. Той и семейството му в момента живеят в Йерусалим, Израел. Носител е на званието „Почетен гражданин на Йерусалим“.

Световноизвестният когнитивен психолог започва да разработва теорията си в отговор на проблем, който наблюдава, докато работи с еврейски деца, които са или сираци, или разделени от родителите си от Холокоста. Много от тези деца страдали от тежки разстройства. Мнозина специалисти считали, че имат ниско интелектуално ниво и са безнадеждни случаи. IQ тестове ги определяли като умствено изостанали. Фойерщайн и колегите му настояват да им се даде втори шанс, вярвайки във възможността тези деца да развият своя интелект.

При работата си с тях екипът на проф. Фойерщайн открива, че децата имат потенциал, който е бил напълно скрит при провеждането на стандартните тестове за интелигентност. Рувен Фойерщайн прави проучване на начините за когнитивна промяна. Той отхвърля твърденията, че интелектът е фиксиран, и доказва, че дори и тези деца могат да бъдат научени как да учат. Фойерщайн осъзнава, че родителите са тези, които придават смисъл на придобития от децата опит. Когато те отсъстват и липсват други значими за детето възраст-

ни, придобитите опит и знание няма да бъдат възприети в пълния им смисъл. Няма да е налице и мотивацията за учене. Той допълва, че понякога въпреки наличието на родители или значими за детето възрастни, когато взаимодействието е нарушено и непълноценно, се наблюдават същите негативни последиствия върху когнитивното развитие. На базата на своята практика той разработва многомерна програма за работа с деца. Тя включва теоретична основа и богат репертоар от практически инструменти.

Теорията на проф. Рувен Фойерщайн се основава на идеята за възможността за **структурна когнитивна променливост** и необходимостта от **медиран обучителен опит**. Учителите и родителите би следвало да бъдат в ролята на медиатора. Те могат да взаимодействат с децата по такъв начин, че да ги научат как да развиват потенциала си.

Идеята за **структурната когнитивна променливост** описва уникалната склонност на човешките същества да се променят или да модифицират структурата на своето когнитивно функциониране, за да се адаптират към променящите се изисквания в житейски ситуации. Това е не само отражение на отговора на лицето на външни стимули или промени във вътрешните условия. То е също продукт на активното участие на индивида в процеса на учене и промяна.

Структурната когнитивна променливост се отличава от биологичните или зрелостни, от откъслечните или временни промени, които могат да възникнат в резултат на пряко излагане на стимули, които са случайни и инцидентни. Промяната може да се нарече структурна, когато:

- в една част се отразява промяната на цялото, на което принадлежи променената част;
- в процеса на промяната когнитивната структура се трансформира според своя ритъм, амплитуда и посока;
- промяната се саморазвива автономно, самостоятелно и има регулаторен характер.

Структурна когнитивна променливост се наблюдава, когато промените се характеризират с постоянство, разпространение и се генерализират.

Човешките същества се разглеждат като отворени системи, достъпни за промяна през целия си животът. Според концепцията за **структурната когнитивна променливост** хората имат способността да се променят при определени условия за преодоляване на травми, при условие че количеството и качеството на намесата отговарят на нуждите им. Капацитетът за промяна е свързан с два вида взаимодействия на човека с околната среда, които са отговорни за развитието на дефицитно когнитивно функциониране или за по-високо функциониране на умствените процеси: прякото подлагане на обучение и медираното обучение.

За да се реализира **медианият обучителен опит**, е нужно друго лице (родител, учител, гледач, по-опитен връстник) да посредничи между стиму-

лите и обучавания с ясното намерение да медира стимулите или реакцията на обучавания. Тази интервенция се нарича „медиация“. Медиаторът (първоначално за едно дете това е майката или друга значима фигура) модифицира набор от стимули, чрез използване на качествата интензивност, контекст, честота и цел. В същото време предизвиква детската бдителност, осъзнатост и чувствителност.

Фойерщайн вярва, че когнитивните увреждания могат да бъдат коригирани и че интелигентността е изменяема, а не фиксирана. Когато когнитивни умения се преподават и е налице богат културен опит, който могат да дадат родители и учители, дори лицата, наричани „умствено изостанали“, могат да развият драстично своя интелектуален капацитет. Това довежда до определяне на интелигентността като „способността на човек да използва предишен опит в неговото адаптиране към нови ситуации“.

Медиираният обучителен опит изисква три универсални характеристики – **преднамереност и реципрочност, трансценденталност и смисъл**. Освен това ситуационните променливи предоставят възможности за медиация с цел:

- регулиране и контрол на поведението;
- компетентност по отношение на чувствата;
- психологическа индивидуализация;
- споделящо поведение;
- целепологане, умения за планиране и постигане на целите;
- компетентност, справяне с нови и сложни проблеми;
- лична саморегулация;
- оптимистичен избор на алтернативи.

Медиаторът оценява ситуацията на обучението. Прави планиране и систематичен избор за това, как да се използва медиационният потенциал, за да насърчи когнитивното функциониране и да се стимулира промяна.

Може би най-големият принос на проф. Рувен Фойерщайн за практиката на специалистите са разработените от него програми за работа с деца. Той създава **програма за диагностика (LPAD – Learning Potential Assessment Device)** и **програма за интервенция (IE – Instrumental Enrichment)**.

Програмата за диагностика (LPAD) има за цел да прецени индивидуалните способности за промяна като резултат на обучителния процес. Програмата изследва потенциала за учене. Оценката включва структурирана интервенция. Провежда се в рамките на 12–15 часа при три или четири срещи. При някои клинични случаи оценката може да протече по-дълго и да бъде индивидуална или групова (с максимум 15 деца). Професорът смята, че груповата ситуация създава реални условия и затова при нея са налице по-ясни резултати от диагностиката. Програмата се използва в два варианта – единият за оценка на деца от четири и половина до седемгодишна възраст, а другият за деца и възрастни над осем години. Инструментът цели да открие дефицитни-

те функции. Интерес представляват грешките, които детето допуска. Отговорът на въпроса „Защо детето не може да...?“ ни помага да направим полезна програма за учене и терапия. Също така инструментът изследва какво детето може да прави добре. Така се дава насока за вече формираните стратегии, които могат да бъдат от полза в детската градина/училището, в средата от връстници и т.н.

Налице са някои основни принципи при диагностика с програмата. Приема се, че интелектът е моментно състояние. Реализираме по-скоро оценка отколкото измерване, тъй като целта ни не е да дадем определен резултат, а да създадем насока за работа с детето на базата на получения моментен резултат. Сравнението на детето е само със самото него – какво е било в началото и какво е постигнало след медиацията. Медиацията е изцяло съобразена с нуждите му. При динамичната оценка говорим за флуиден интелект, който е процес на развитие, не е продукт. Оценката включва изследване на процесите на възприятие, абстрактно мислене, планиране и ориентация в пространството, памет, справяне с проблеми, концентрация на внимание, основни умения за четене и писане.

Резултатът от изследването е изготвената от специалиста препоръка за това, какъв е най-ефективният подход към това конкретно дете. За да бъде добър учителят, той би следвало да успява да медира или да намери подходящия начин за преподаване съобразно особеностите на детето. Насоката, получена от направената чрез LPAD оценка, има за цел да бъде полезна опора за педагога и родителя.

Другата програма, разработена от проф. Фойерщайн, е програма за интервенция и се нарича още **програма за когнитивно обогатяване (ПЕ)**. В теорията на проф. Фойерщайн когнитивното обогатяване е ключово понятие. Мисловните умения са когнитивни умения. Ето защо когнитивното обогатяване е процесът на подобряване на мисленето и произтичащите от него умения за учене.

Програмата се основава на идеята, че целта на общественото образование е в крайна сметка формиране на независими мислители, които могат да решават проблеми и се учат през целия живот. Или с други думи, очакването ни към училището и към всички, поели отговорността да работят в сферата на образоването, е да научат децата да мислят.

Много от учениците имат трудности в обучението, адаптират се в училище към различни от домашните условия, медиацията не е сред приоритетите на родителите им и т.н. За тях когнитивното обогатяване е необходимо. То може да бъде постигнато чрез целенасочена работа с инструментите от програмата за интервенция. Тези деца биха могли да спомогнат за развитие на мисловните умения и последваща способност за учене. Работата с разработените от проф. Фойерщайн инструменти е полезна дори за деца, които не показват дефицити. Понякога се използва и при работа с възрастни.

Пълната програма за когнитивно обогатяване се състои от 14 инструмента. Увеличаването на нивото на сложност благоприятства за системното изграждане на структурни когнитивни функции и умствени операции, необходими за учене. Програмата е разработена в два варианта – IE Basic за деца от две години и половина до осем години и IE Standard за деца и възрастни над девет години. Може да се използват в група или индивидуално при деца и възрастни с различни нива на функциониране. Преведена е на 12 езика.

Програмата включва инструменти, които развиват различни когнитивни функции. Някои са насочени към стимулиране на възприятието, моторното развитие и формирането на концепти. Част от инструментите имат за цел да развият уменията за пространствена ориентация и вербално назоваване. В програмата са поместени и инструменти, които поставят акцент върху социалната и емоционалната осъзнатост. Други от инструментите са фокусирани върху стимулирането на абстрактното и дедуктивното мислене. Също така са създадени и инструменти за работа със смисъла на знанието.

За разлика от програми, които поставят акцент само върху съдържанието на обучението, тази програма:

- осигурява на обучаемите понятия, умения, стратегии и техники, необходими за функционирането на мисленето им;
- развива умения за критично мислене и анализ, тълкуване и свързване;
- показва как да се използват тези умения за подобряване на ученето;
- стимулира вътрешната мотивация у учениците;
- подчертава, че всички ученици могат да се научат.

В сферата на образованието програмата е приложима за работа със средностатистическите ученици за допълнително подкрепяне на интелектуалното им развитие, за стимулиране на надарени ученици и в образованието за възрастни.

В клиничната практика инструментите се използват за преодоляване на затрудненията в обучението и/или поведенческите нарушения при деца със специални образователни потребности.

Програмата се използва за създаване на умения за мислене и за развитие на умения за насърчаване на производителността в бизнеса.

Може да се ползва като допълнителен инструмент при консултация на хора за подпомагане на социализацията, възвръщане на самоуважението и подобряване на познавателните способности.

Теорията и инструментите на проф. Фойерщайн целят също така да бъдат интегрирани хора от други култури, защото понякога културните различия могат да са причина за по-ниски резултати при стандартните тестове за интелигентност. Според разбиранията му човечеството трябва да бъде единно, но трябва да бъдат уважавани разликите между хората. През цялата си десетилетна кариера на образователна и клинична работа Рувен Фойерщайн е помогнал на много хора, независимо от тяхната раса, религия, националност, възраст,

физическо състояние и социална класа. Той е разработил метод, който учи на толерантност и който помага на хора с различни проблеми да развият напълно своя потенциал. По този начин теорията му е допринесла за създаването на справедливо общество и за насърчаване на ценностите на интеграцията.

Теорията и вече доказано ефективните програми за работа на професор Рувен Фойерщайн служат като мощни инструменти за напредъка на човечеството и мира в света. Проф. Фойерщайн и до днес дава надежда на много родители по света, като ги учи преди всичко да не подценяват, а вместо това да вярват и развиват потенциала на децата си.

ЛИТЕРАТУРА

- R. Feuerstein, Y. Rand, & Ra. S. Feuerstein. (2006). *Don't Accept me as I am - Helping the Low Functioning Person Excel*. Jerusalem: Feuerstein Institute.
- R. Feuerstein (2012). *Mediated Learning Experience Instrumental Enrichment LPAD*. Jerusalem: Feuerstein Institute.
- Ra. S. Feuerstein, R. Feuerstein & L. Falik. (2009). *The Feuerstein Instrumental Enrichment Basic Program*. Jerusalem: Feuerstein Institute.

Jenya Miloucheva

✉ Secondary school N.8 Vassil Levski
36, Kopenhagen Blvd Sofia
E-mail: jenia.milusheva@gmail.com